

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH

Komentarz

Piotr Górecki, Violetta Konarska-Wrzosek

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WYDANIE **2**

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH

Komentarz

Piotr Górecki, Violetta Konarska-Wrzosek

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

2

Stan prawny na 5 marca 2019 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Anna Popławska

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie
Fotoedytor

Poszczególne działy ustawy opracowali:

Piotr Górecki – III

Violetta Konarska-Wrzosek – Preambuła, I, II, IV, V

Piotr Górecki i Violetta Konarska-Wrzosek omówili wspólnie art. 10 k.k.

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-480-2
2. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne	19
Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)	23
DZIAŁ I. Przepisy ogólne	31
Art. 1. [Zakres podmiotowy stosowania ustawy]	31
Art. 2. [Podstawy stosowania ustawy]	41
Art. 3. [Dyrektywa dobra nieletniego]	46
Art. 3a. [Mediacja]	52
Art. 4. [Obowiązek przeciwdziałania i zawiadomienia]	59
Art. 4a. [Obowiązek udzielenia informacji sądowi] ...	62
DZIAŁ II. Środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich	63
Art. 5. [Kategorie środków stosowanych wobec nieletnich]	63
Art. 6. [Grupy środków i ich katalog]	65
Art. 7. [Zobowiązania nakładane na rodziców]	96
Art. 8. [Kara pieniężna]	100
Art. 9. [Orzekanie kary pieniężnej]	102
Art. 10. [Zakład poprawczy – przesłanki orzekania] ...	104
Art. 11. [Warunkowe zawieszenie umieszczenia w zakładzie]	110

Art. 12.	[Środki leczniczo-wychowawcze i ich katalog]	116
Art. 13.	(<i>uchylony</i>)	120
Art. 14.	[Stosowanie prawa materialnego – k.k., k.k.s. i k.w.]	121
DZIAŁ III. Postępowanie przed sądem		124
Rozdział 1. Przepisy ogólne o postępowaniu		124
Art. 15.	[Właściwość rzeczowa sądu rodzinnego, niejawnosc postępowania]	124
Art. 16.	[Wyjątek od zasady właściwości rzeczowej] . . .	126
Art. 17.	[Właściwość miejscowa sądu rodzinnego]	130
Art. 18.	[Właściwość sądu karnego]	132
Art. 18a.	[Prawo do obrony]	140
Art. 19.	[Wysłuchanie nieletniego]	142
Art. 20.	[Stosowanie przepisów k.p.k. i k.p.c.]	143
Art. 21.	[Wszczęcie i umorzenie postępowania]	147
Art. 21a.	[Cel postępowania]	152
Art. 22.	[Czyny ścigane na wniosek i z oskarżenia prywatnego]	153
Art. 23.	[Zawiadomienie o wszczęciu i zakończeniu postępowania]	155
Art. 24.	[Wywiad środowiskowy]	156
Art. 25.	[Dowód z opinii o nieletnim]	159
Art. 25a.	[Opinia psychiatryczna]	161
Art. 26.	[Środki tymczasowe]	163
Art. 27.	[Schronisko dla nieletnich]	165
Art. 28.	[Nałożenie obowiązków wobec rodziców] . . .	171
Art. 29.	[Zażalenie]	173
Art. 30.	[Strony postępowania]	174
Art. 30a.	[Zawieszenie postępowania]	180
Art. 31.	[Doręczenia]	181
Art. 31a.	[Zażalenie]	182
Art. 32.	[Koszty postępowania]	183
Rozdział 1a. Przebieg postępowania		186
Art. 32a.	[Wszczęcie postępowania]	187
Art. 32b.	[Czynności dowodowe sądu rodzinnego]	189

Art. 32c.	[Obrońca z urzędu]	192
Art. 32d.	[Przeglądanie akt sprawy]	196
Art. 32e.	[Czynności dowodowe Policji]	197
Art. 32f.	[Przesłuchanie nieletniego przez Policję]	200
Art. 32g.	[Przesłanki zatrzymania nieletniego i umieszczenia w policyjnej izbie dziecka]	203
Art. 32h.	[Inne przesłanki umieszczenia nieletniego w policyjnej izbie dziecka]	207
Art. 32i.	[Nadzór nad czynnościami Policji]	209
Art. 32j.	[Przekazanie sprawy nieletniego szkole lub organizacji]	209
Art. 32k.	[Przekazanie sprawy nieletniego prokuratorowi]	211
Art. 32l.	[Stosowanie środków wychowawczych na posiedzeniu]	214
Art. 32m.	[Wyznaczenie rozprawy]	216
Art. 32n.	[Przebieg rozprawy]	216
Art. 32o.	[Przebieg rozprawy]	218
Art. 32p.	[Postępowanie dowodowe]	219
Art. 32q.	[Obecność na rozprawie innych osób]	219
Art. 32r.	[Postanowienie kończące postępowanie; treść]	221
Rozdział 3. (<i>uchylony</i>)		224
Art. 33–43. (<i>uchylone</i>)		224
Rozdział 4. (<i>uchylony</i>)		224
Art. 44–47a. (<i>uchylone</i>)		224
Rozdział 5. (<i>uchylony</i>)		224
Art. 48–55. (<i>uchylone</i>)		224
Rozdział 6. (<i>uchylony</i>)		225
Art. 56–57. (<i>uchylone</i>)		225
Rozdział 7. Postępowanie odwoławcze		225
Art. 58.	[Właściwość i skład sądu odwoławczego]	225
Art. 59.	[Zakres zaskarżenia]	228
Art. 60.	[Wyłączenie niektórych przepisów k.p.c.]	230

Art. 61.	[Zakaz <i>reformationis in peius</i>]	232
Art. 62.	[Udział nieletniego w rozprawie]	233
Art. 63–63a.	(<i>uchylone</i>)	234
DZIAŁ IV. Postępowanie wykonawcze		235
Rozdział 1. Przepisy ogólne		235
Art. 64.	[Wszczęcie postępowania]	236
Art. 65.	[Cele postępowania]	238
Art. 65a.	[Obowiązek nieletniego podporządkowania się orzeczeniu]	241
Art. 66.	[Formy oddziaływania na nieletnich w placówkach; korespondencja nieletniego]	243
Art. 66a.	[Praktyki religijne]	248
Art. 67.	[Działania Policji]	251
Art. 68.	[Rola sądu rodzinnego]	252
Art. 69.	[Wykonywanie orzeczonych środków]	253
Art. 70.	[Uprawnienia do składania wniosków i zażaleń]	254
Art. 70a.	[Zakres działania kuratora sądowego sprawującego nadzór]	255
Art. 70b.	[Badanie stanu trzeźwości nieletniego]	258
Art. 70c.	[Zakres działania innych podmiotów sprawujących nadzór]	262
Art. 70d.	[Przyznawanie ryczałtu za sprawowanie nadzoru]	262
Art. 70e.	[Delegacja ustawowa dotycząca sprawowania nadzorów]	263
Art. 71.	[Odroczenie i przerwa wykonywania środków]	266
Art. 72.	[Obowiązek zawiadomienia sądu rodzinnego]	268
Art. 73.	[Czas wykonywania orzeczonych środków docelowych]	269
Art. 74.	[Czas wykonywania środków tymczasowych]	273
Art. 75.	[Wydawanie i zaskarżanie postanowień]	275
Art. 76.	[Pomoc następcza]	279
Art. 77.	[Nadzór sędziego rodzinnego]	281

Art. 78.	[Delegacja ustawowa dotycząca nadzoru sędziów rodzinnych]	283
Rozdział 2.	Środki wychowawcze i lecznicze	284
Art. 79.	[Możliwość zmiany i uchylania środków wychowawczych]	284
Art. 80.	[Obowiązki dyrektora podmiotu leczniczego]	289
Art. 81.	[Delegacja ustawowa dotycząca młodzieżowych ośrodków wychowawczych] . . .	291
Art. 82.	[Delegacja ustawowa dotycząca kierowania do podmiotów leczniczych]	292
Art. 83.	[Tworzenie, znoszenie i nadzór nad policyjnymi izbami dziecka]	296
Art. 84.	[Tworzenie, znoszenie i nadzór nad ośrodkami kuratorskimi; delegacja ustawowa]	296
Rozdział 3.	Środek poprawczy	297
Art. 85.	[Określanie rodzaju zakładu poprawczego i jego zmiany]	297
Art. 86.	[Warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego]	303
Art. 87.	[Okres próby; odwołanie warunkowego zwolnienia]	304
Art. 88.	[Warunkowe odstąpienie od wykonania umieszczenia w zakładzie poprawczym]	307
Art. 89.	[Uznanie za niebyłe orzeczenia środka poprawczego]	309
Art. 90.	[Umieszczenie nieletniego poza zakładem poprawczym]	310
Art. 90a.	[Umieszczenie nieletniego w hostelu]	313
Art. 90b.	[Finansowanie pobytu w hostelu]	318
Art. 90c.	[Czasowy zakaz umieszczania nieletniego poza zakładem lub w hostelu]	319
Art. 91.	[Postępowanie w razie popełnienia czynu karalnego przez wychowanka zakładu poprawczego]	320
Art. 92.	[Kolejność wykonywania orzeczeń]	325

Art. 93.	[Kolejność wykonywania orzeczeń]	327	
Art. 94.	[Możliwość zamiany środka poprawczego na karę kryminalną]	328	
Art. 95.	[Nadzór Ministra Sprawiedliwości nad schroniskami i zakładami poprawczymi]	332	
Rozdział 4. Użycie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym, w schronisku dla nieletnich, młodzieżowym ośrodku wychowawczym			334
Art. 95a.	[Rodzaje środków przymusu bezpośredniego i przesłanki ich stosowania]	334	
Art. 95b.	(<i>uchylony</i>)	337	
Art. 95c.	[Delegacja ustawowa dotycząca współdziałania z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa zakładu]	338	
Rozdział 4a. Udzielanie nagród i stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych			339
Art. 95ca.	[Upoważnienie dyrektora do udzielania nagród i środków dyscyplinarnych]	340	
Art. 95cb.	[Podstawy i zasady udzielania nagród]	341	
Art. 95cc.	[Katalog nagród]	343	
Art. 95cd.	[Możliwość uchylecia decyzji o udzieleniu nagrody]	345	
Art. 95ce.	[Podstawy i zasady stosowania środków dyscyplinarnych]	346	
Art. 95cf.	[Katalog środków dyscyplinarnych]	350	
Art. 95cg.	[Możliwość uchylecia decyzji o zastosowaniu środka dyscyplinarnego]	352	
Rozdział 5. Zatrudnianie nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich			354
Art. 95d.	[Miejsce odbywania praktycznej nauki zawodu oraz zatrudniania]	355	
Art. 95da.	[Formy praktycznej nauki zawodu; stypendia; delegacje ustawowe]	357	
Art. 95e.	[Czas pracy nieletniego]	359	

Art. 95f.	[Wynagradzanie nieletnich]	360
Art. 95g.	[Zaliczanie okresu pracy]	361
Art. 95h.	[Prawo do świadczeń z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej]	362
DZIAŁ V. Przepisy przejściowe i końcowe		363
Art. 96.	363
Art. 97.	364
Art. 98.	364
Art. 99–100.	(uchylone)	364
Art. 101.	364
Art. 102.	364
Art. 103.	365
Art. 104.	365
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny		
(Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)		367
Art. 10.	[Odpowiedzialność karna nieletnich]	367
Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)		381
Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz.U. z 2018 r. poz. 708 ze zm.)		434
Wybrane przepisy wykonawcze		445
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. poz. 863)		447
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. Nr 90, poz. 1010)		451
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. z 2017 r. poz. 487)		454

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 września 2001 r. w sprawie zakresu i trybu współdziałania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa tych placówek (Dz.U. Nr 112, poz. 1205)	520
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. Nr 120, poz. 1294)	524
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 56, poz. 591 ze zm.)	536
Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 5 maja 2011 r. w sprawie szczegółowego sposobu i trybu kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w domach pomocy społecznej (Dz.U. Nr 109, poz. 632)	544
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2012 r. w sprawie trybu przyjmowania i zwalniania nieletnich z hosteli, warunków pobytu nieletnich w hostelu oraz sposobu wykonywania nadzoru nad nieletnimi umieszczonymi w hostelach (Dz.U. poz. 110)	549
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz.U. Nr 296, poz. 1755)	556
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 107, poz. 894)	563
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim (Dz.U. poz. 855)	568

Bibliografia	577
Skorowidz alfabetyczno-rzeczowy	587

Wykaz skrótów

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)

- k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618 ze zm.)
- r.d.p.s. – rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 5.05.2011 r. w sprawie szczegółowego sposobu i trybu kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w domach pomocy społecznej (Dz.U. Nr 109, poz. 632)
- r.m.o.w. – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27.12.2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz.U. Nr 296, poz. 1755)
- r.n.h. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13.01.2012 r. w sprawie trybu przyjmowania i zwalniania nieletnich z hosteli, warunków pobytu nieletnich w hostelu oraz sposobu wykonywania nadzoru nad nieletnimi umieszczonymi w hostelach (Dz.U. poz. 110)
- r.n.n. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.06.2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim (Dz.U. poz. 855)
- r.p.m. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.05.2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 56, poz. 591 ze zm.)
- r.s.s.z.k. – rozporządzenie Ministra Zdrowia z 20.04.2005 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcami (Dz.U. z 2018 r. poz. 1928)
- r.u.s.p. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 2316 ze zm.)

- r.z.p.s.n. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.10.2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. z 2017 r. poz. 487)
- u.b.i.m. – ustawa z 20.03.2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1870 ze zm.)
- u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 300 ze zm.)
- u.p.n. – ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)
- u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 52 ze zm.)
- u.ś.p.b. – ustawa z 24.05.2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1834 ze zm.)
- u.w.r.s.p.z. – ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2018 r. poz. 998 ze zm.)

Inne

- Arch. Krym. – Archiwum Kryminologii
- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- CzPKNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- Dz.U. – Dziennik Ustaw
- Dz.Urz. – Dziennik Urzędowy
- EPS – „Europejski Przegląd Sądowy”
- Gaz. Praw. – „Gazeta Prawnicza”
- LEX – System Informacji Prawnej LEX
- M.P. – Monitor Polski
- MS – Minister Sprawiedliwości
- NP – „Nowe Prawo”
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego

OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karno i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– „Orzecznictwo Sądów Polskich”
Pał.	– „Palestra”
PiP	– „Państwo i Prawo”
PiŻ	– „Prawo i Życie”
PPK	– „Przegląd Prawa Karnego”
Prok. i Pr.	– „Prokuratura i Prawo”
PS	– „Przegląd Sądowy”
SN	– Sąd Najwyższy

Słowo wstępne

Po wielu latach przygotowań została uchwalona w dniu 26.10.1982 r. ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (u.p.n.), która weszła w życie 13.05.1983 r. Zastąpiła ona pochodzące z okresu międzywojennego – nowatorskie wówczas – przepisy regulujące postępowanie w sprawach nieletnich (zawarte w k.k. z 1932 r. i k.p.k. z 1928 r.). Uregulowania te miały jednak charakter karnistyczny. Rozwój wielu nauk sprawił, że przestępczość nieletnich zaczęła być postrzegana jako nowe zjawisko, którego zwalczanie wymaga odmiennych środków. Z tego też względu przyjęty w u.p.n. model postępowania odbiegał więc od modelu postępowania wobec osób dorosłych. Od lat jednak podkreślano, że ustawa z 1982 r. powinna ulec zmianie. Akcentowano przy tym, że zmiana taka nie powinna wynikać tylko z aktualnych nastrojów społecznych czy chęci osiągnięcia doraźnych celów politycznych. Zwalczanie przestępczości i demoralizacji dzieci jest bowiem problemem o wiele bardziej złożonym, wymagającym na ogół oddziaływania wychowawczego.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich była wprawdzie dużym postępem, jednak przyjęte w niej uregulowania nie były zadowalające. Zastrzeżenia dotyczyły przede wszystkim skomplikowanych rozwiązań procesowych i materialnoprawnych. Konieczność stosowania przez sądy różnych procedur (k.p.c. i k.p.k.) rodziła duże problemy praktyczne, albowiem omawiane przepisy nie były dostosowane do szczególnej regulacji przewidzianej w u.p.n. Problematyka ta była dotychczas szeroko omawiana w piśmiennictwie oraz w orzecznictwie. Podnoszo-

no również, że obecna ustawa nie zawsze jest zgodna ze standardami międzynarodowymi. Dodać trzeba, że trudności ze stosowaniem przepisów u.p.n. wiązały się także z faktem uchwalenia w 1997 r. nowych kodeksów – karnego oraz postępowania karnego (także już wielokrotnie nowelizowanych), jak również z dość istotnymi zmianami wprowadzonymi w ostatnich latach do k.p.c.

Wprawdzie od 1983 r. przepisy u.p.n. były już kilka razy nowelizowane, to jednak dopiero w roku 2003 podjęto próby opracowania daleko idących zmian w zakresie postępowania w sprawach nieletnich. Wówczas to w Ministerstwie Sprawiedliwości powołano zespół złożony z praktyków i teoretyków, któremu przewodniczył prof. A. Gaberle. Zadaniem zespołu było przygotowanie głębokiej reformy postępowania w sprawach nieletnich. Po ponad rocznej pracy złożono projekt ustawy – kodeks nieletnich. Taka właśnie nazwa projektowanej ustawy miała podkreślać rangę i kompleksowość uregulowań. Nowe propozycje szczególną wagę przywiązywały do kwestii proceduralnych i stanowiły wyraz podejścia typowo jurystycznego, a podstawowa zasada kierowania się dobrem nieletniego (dziecka) przestała być dominująca. Projekt ten spotkał się z krytyką zarówno przedstawicieli doktryny, jak i podmiotów zajmujących się w praktyce problematyką postępowania z nieletnimi.

W kolejnych latach (2007 r. i 2008 r.) podejmowano dalsze próby nowelizacji przepisów u.p.n., jednakże przedkładane propozycje kolejnych zespołów nie zyskały akceptacji, w tym ze strony Krajowej Rady Sądownictwa i Rady Legislacyjnej.

Zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 13.10.2009 r. powołano więc czwarty już zespół „do przeprowadzenia analizy dotychczasowych oraz wypracowania nowych modelowych rozwiązań prawnych w zakresie problematyki nieletnich”. Przewodniczącą dziesięcioosobowego zespołu złożonego z praktyków i teoretyków została prof. dr hab. Violetta Konarska-Wrzosek. Efektem prac zakończonych w 2010 r. był projekt głębokich zmian u.p.n. Zmiany te nie dotyczyły jednak podstawowych zasad postępowania z dziećmi i młodzieżą wchodzącymi w konflikt z prawem karnym lub wykazującymi inne przejawy demoralizacji, któ-

re charakteryzują model opiekuńczo-wychowawczo-ochronny postępowania z nieletnimi przyjęty w 1982 r., który uznano za właściwy i celowy oraz zgodny z ogólnosiwiatowymi, współczesnymi trendami postępowania z nieletnimi. Z tego względu, jak również z powodów pragmatycznych, nie zdecydowano się na opracowanie zupełnie nowej ustawy. Natomiast w sposób zasadniczy zmodyfikowano postępowanie przed sądem rodzinnym, w szczególności w kierunku usprawnienia postępowania, rezygnując z dotychczasowych postępowań – wyjaśniającego i dwóch postępowań rozpoznawczych (tj. opiekuńczo-wychowawczego oraz poprawczego). Uwzględniono przy tym standardy międzynarodowe w zakresie postępowania z nieletnimi oraz dostosowano u.p.n. do uregulowań innych gałęzi prawa polskiego. Ten właśnie kierunek zmian został zaaprobowany i po drobnych korektach przygotowany projekt noweli stał się podstawą do uchwalenia ustawy z 30.08.2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1165). Ustawa ta weszła w życie 2.01.2014 r. Była to, jak dotąd, najszersza i najgłębsza zmiana uregulowań zawartych w u.p.n. Późniejsze zmiany ustawodawcze z lat 2015–2018 miały charakter ograniczony do pojedynczych przepisów.

Komentarz uwzględnia wszystkie te zmiany oraz uregulowania aktów wykonawczych do u.p.n., dorobek orzecznictwa Sądu Najwyższego, a także w wielu miejscach odwołuje się do poglądów innych autorów wyrażonych w literaturze naukowej dotyczącej problematyki nieletnich. Ze względu na charakter opracowania, literatura została zaprezentowana nie w pełnym zakresie, gdyż w wielu opracowaniach ich autorzy przywołują bogatą bibliografię dotyczącą u.p.n.

Autorzy mają nadzieję, że komentarz będzie przydatny w szczególności sędziom, prokuratorom, adwokatom, policjantom, kuratorom sądowym czy dyrektorom zakładów poprawczych oraz innych placówek wykonujących orzeczenia sądów rodzinnych. W pewnym zakresie opracowanie może także służyć jako pomoc dydaktyczna studentom, którzy w programie studiów mają zagadnienia dotyczące postępowania w sprawach nieletnich, seminarzystom, doktorantom, a także aplikantom przygotowującym się do wykonywania różnych zawodów prawniczych.

Za konieczne uznaliśmy zamieszczenie w opracowaniu tekstu jednolitego ustawy z 2018 r. (Dz.U. poz. 969) oraz krótkiego komentarza do art. 10 k.k., albowiem stanowi on istotne dopełnienie unormowania postępowania z nieletnimi sprawcami czynów zabronionych zawartego w przepisach u.p.n. Za niezmiernie przydatne uznaliśmy także zamieszczenie wybranych przepisów wykonawczych do ustawy.

Autorami komentarza są: Piotr Górecki (dział III ustawy) i Violetta Konarska-Wrzosek (preambuła, dział I, II, IV i V ustawy). Komentarz do art. 10 k.k. został napisany wspólnie przez oboje autorów.

Komentarz uwzględnia stan prawny na dzień 5.03.2019 r.

Autorzy

USTAWA

z dnia 26 października 1982 r.

o postępowaniu w sprawach nieletnich

(Dz.U. z 2018 r. poz. 969)

W dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego, oraz w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa stanowi się, co następuje:

1. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, która została uchwalona po 50 latach od poprzedniej regulacji dotyczącej nieletnich zawartej w k.k. z 1932 r. (zob. art. 69–78 tego Kodeksu, które obowiązywały do 12.05.1983 r.), opatrzona została preambułą, określającą cele nowej regulacji. Wskazanie celów w preambule stanowi bardzo ważną wskazówkę interpretacyjną dla całej regulacji oraz dla dokonywania wykładni poszczególnych jej przepisów. Cele wskazane w preambule są w dużej mierze gwarancją prawidłowego odczytywania jej zapisów i rozstrzygania wątpliwości, które mogą się pojawiać przy czysto gramatycznym odczytywaniu poszczególnych postanowień zawartych w u.p.n. Ich sformułowanie w ustawie jest o tyle cenne, że dość jednoznacznie charakteryzuje przyjęty model postępowania w sprawach nieletnich, tj. osób o statusie dziecka, które weszły w konflikt z prawem karnym bądź z zasadami współżycia społecznego, różniący się bardzo od modelu przyjętego na gruncie k.k. z 1932 r., który w swym założeniu był modelem karnistycznym. Z treści preambuły jednoznacznie wynika, że postępowanie w sprawach nieletnich unormowane w u.p.n. nie ma charakteru karnego ani quasi-karnego i nie polega na pociąganiu nieletnich do odpowiedzialności z powodu naruszenia norm prawnokarnych bądź zasad współżycia społecznego, lecz ma charakter

opiekuńczo-wychowawczo-ochronny, gdyż jego celem jest wzmocnienie opieki nad nieletnimi, objęcie ich odpowiednimi oddziaływaniami wychowawczymi oraz ochrona przed wykołajaniem społecznym. Cele regulacji zawartej w u.p.n. wskazane w preambule ukazują, jak bardzo różni się ona od regulacji postępowania z nieletnimi zawartej w k.k. z 1932 r., pomimo że w dużej mierze posługuje się takimi samymi środkami. Bez tych wskazań podmioty zajmujące się problematyką przestępczości i demoralizacji nieletnich mogłyby nietrafnie odczytywać poszczególne zapisy ustawy i traktować przewidziane w niej środki jako specyficzne środki represji stosowane w związku z nagannymi zachowaniami osób nieletnich.

2. W preambule do u.p.n. sformułowano trzy cele regulacji w niej zawartej. Pierwszym z nich jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich. Przeciwdziałanie obejmuje zarówno niedopuszczenie do demoralizacji i przestępczości, która na ogół jest nieuchronną konsekwencją tej pierwszej, czyli zapobieganie tym dwóm niekorzystnym zjawiskom oraz zwalczanie demoralizacji i przestępczości, która stała się faktem (por. A. Krukowski, *Uwagi wprowadzające [w:] Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, red. A. Krukowski, Warszawa 1991, s. 6–7). Zapobieganie wchodzi w grę wówczas, gdy pojawiają się pierwsze niekorzystne symptomy w życiu nieletniego, które sygnalizują zagrożenie demoralizacją i przestępczością lub rozpoczynający się proces demoralizacji danej jednostki, który może mieć różny charakter, w tym demoralizacji przestępczej. Zwalczanie demoralizacji i przestępczości staje się potrzebne wtedy, gdy tego typu stany (procesy) już mają miejsce, są zaawansowane w mniejszym lub większym stopniu (V. Konarska-Wrzosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi...*, s. 63–64). Jest znamienne, że u.p.n., wskazując na cel przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości, posługuje się spójnikiem „i”, wyraźnie łącząc te zjawiska ze sobą. Jest to uzasadnione wynikami badań kryminologicznych, z których wynika, że demoralizacja młodego człowieka prowadzi go wcześniej lub później na drogę przestępstwa, a z kolei naruszanie dóbr chronionych normami prawa karnego często nie jest przypadkiem, a ma związek z demoralizacją nieletniego, co wymaga określonej interwencji w życie młodego człowieka. Te wza-

jemne relacje między demoralizacją a przestępczością są tak ścisłe, że można stwierdzić, iż przeciwdziałanie demoralizacji dzieci i młodzieży to jednocześnie przeciwdziałanie przestępczości młodego pokolenia, a przeciwdziałanie przestępczości to równocześnie przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich.

3. Pojęcie przestępczości nieletnich używane w u.p.n. ma konotacje kryminologiczne, a nie prawnokarne. Chodzi o różnego typu naruszenia norm prawnokarnych bez względu na ich ciężar gatunkowy i formalną przynależność do przestępstw lub wykroczeń. Pojęcie przestępczości nieletnich nie może być także wiązane z formalnymi definicjami przestępstwa lub wykroczenia z uwagi na przyjęte w ustawodawstwie karnym domniemanie niezdolności sprawców nieletnich do zawinienia, co jest niezbędne dla bytu przestępstwa lub wykroczenia i dla możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za zachowania naganne. Pojęcie przestępczości nieletnich ma zatem charakter dość umowny i obejmuje zachowania naganne odpowiadające ustawowym znamionom czynów zabronionych pod groźbą kary, jakie zostały spenalizowane w polskim porządku prawnym. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że polskie prawo nie przewiduje tzw. przestępstw statusu związanych ze statusem osób nieletnich, czyli czynów zabronionych jako przestępstwa tylko i wyłącznie wtedy, gdy ich sprawcami są osoby nieletnie (niedojrzałe z racji młodego wieku), takich jak np. picie alkoholu, palenie papierosów, przebywanie w miejscach publicznych lub w lokalach gastronomicznych lub rozrywkowych w godzinach wieczornych lub w nocy.
4. Pojęcie demoralizacji nieletnich, choć jest jednym z podstawowych pojęć u.p.n., nie zostało w ustawie zdefiniowane. Jest to bardzo poważny defekt u.p.n., który kolejne zespoły pracujące nad nowelizacją ustawy chciały naprawić, ale jak dotąd się to nie udało z powodu braku zgody czynników decyzyjnych na zbyt szeroką nowelizację obowiązującej ustawy (szerzej na ten temat zob. V. Konarska-Wrzosek, *Projektowane zmiany w zakresie postępowania z nieletnimi w Polsce*, PiP 2011/4, s. 18–34; V. Konarska-Wrzosek, *Postępowanie z nieletnimi w Polsce – ocena obowiązujących rozwiązań materialnoprawnych i kierunki*

W komentarzu omówiono zmiany wprowadzone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich w 2017 r., w tym m.in. rozszerzające katalog przestępstw:

- których popełnienie w okresie próby stanowi podstawę do obligatoryjnego odwołania przez sąd rodzinny warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonego środka poprawczego i zarządzenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym;
- których popełnienie może stanowić dodatkową, wyjątkową podstawę do umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich;
- popełnionych przez wychowanka zakładu poprawczego, które mogą stanowić podstawę do przeniesienia nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym.

W publikacji dodatkowo zamieszczono najważniejsze przepisy wykonawcze do komentowanej ustawy oraz komentarz do art. 10 k.k., który uzupełnia regulację ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich o przepisy dopuszczające wyjątkową możliwość pociągnięcia nieletnich, mających ukończone 15 lat, do odpowiedzialności karnej.

Opracowanie jest przeznaczone przede wszystkim dla praktyków – sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i aplikantów oraz policjantów, kuratorów sądowych i kierowników placówek wychowawczych zajmujących się nieletnimi.

Piotr Górecki – doktor nauk prawnych; sędzia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu; w latach 1996–2006 adiunkt w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; od 2002 do 2006 r. członek Krajowej Rady Sądownictwa, a od 2004 r. jej wiceprzewodniczący; członek zespołu ekspertów powołanego przez Ministra Sprawiedliwości do opracowania modelowych zmian ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich; autor wielu opracowań z zakresu postępowania karnego, skargi na przewlekłość postępowania oraz postępowania w sprawach nieletnich.

Violetta Konarska-Wrzosek – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, profesor zwyczajny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierownik Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji UMK; w latach 2009–2015 przewodnicząca zespołu ekspertów powołanego przez Ministra Sprawiedliwości do przeprowadzenia analizy dotychczasowych i wypracowania nowych modelowych rozwiązań prawnych w zakresie problematyki nieletnich; ekspert sejmowy i prezydenckiej Komisji ds. Reformy Prawa Karnego; autorka i współautorka ponad 150 prac naukowych z zakresu prawa karnego powszechnego, prawa karnego skarbowego, prawa wykroczeń i postępowania z nieletnimi.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-8160-480-2

